

ISTORIJOS SAMPROTAUJAMOJO POBŪDŽIO TEKSTO (RAŠINIO) KŪRIMO BANDOMOJI UŽDUOTIS III G KLASĖJE IR JOS ATLIKTYS

UŽDUOTIS

Remdamiesi pateiktais šaltiniais, parašykite argumentuotą tekstą (rašinį) tema:

„Totalitarinėse valstybėse cenzūra paprastai būna ypač glaudžiai susijusi su ideologija, kad ir kokia ideologija jose vyrautų. Ar jūs sutinkate su tokiu teiginiu?“

A šaltinis. Iš Adolfo Hitlerio kalbos.

Lojaliems ir talentingiems nacistinio režimo muzikantams suteikiama darbo vieta. Lojaliems, bet netaleitingiems nacistinio režimo muzikantams nėra suteikiama darbo vieta. Bet kuris žmogus, kuris yra ne žydas, pasižymi muzikiniu genialumu ir priklauso „Reicho muzikos skyriui“, gali kurti. Jam garantuojama darbo vieta.

B šaltinis. Karikatūra „Jozefas Gebelsas ir dainų atlikėja radijo laidoje“ (apie 1936 m.).

C šaltinis. Iš Juozo Baltušio dienoraščio (1978 m.).

Labai atidžiai dar ir dar kartą žiūrėjau „Sakmės apie Južą“ rankraštį. „Vagos“ leidyklos darbuotojai dreba dėl kai kurių šitos sakmės vietų, konkrečiai, kur rašau apie išvežimus, vykdytus Lietuvoje 1941 metais. Pasirodo, dabar duoti nurodymai: viską vaizduoti taip, kad išvežimų tarytum nė būti nebuvo, o jeigu ir buvo, tai išvežė tikrai kaltus, niekas nekaltas nenukentėjo. Sunku įsivaizduoti absurdiškesnius teigimus! Jeigu niekas nekaltas nenukentėjo, tai iš kur tie tūkstančiai reabilituotų? Utenoje juk stovi paminklas Jeronimui Uborevičiui, tai ar ne jį sušaudė Stalinas? Absurdas ir nieko daugiau šitaip teigti! Nieko nebraiškiu iš „Sakmės apie Južą“, kur liečiama ištrėmimų tema. Tegu nors pasikaria visi!

D šaltinis. Iš Jurgos Pukinskaitės straipsnio „Glavlitai Lietuvoje 1953–1964 m.“ (2004 m.).

1958 m. dėl „žemo ideologinio“ turinio eilėraščių bei netikusio Petro Cvirkos gyvenimo aprašymo buvo sugrąžintas pataisymui almanachas „Jauniai“. Neišleista knyga „Eilėraščiai“, skirta vidurinėms mokykloms, į kurią buvo įtraukti XIX a. lietuvių autorių kūriniai. Knyga buvo parengta be įvado, todėl kai kurie eilėraščiai galėjo būti „neteisingai ir dviprasmiškai“ suprasti. Iš Antano Venclovos knygos „Laikas ir rašytojai“ išimtas straipsnis apie Maironį, kuriame poetas aprašytas pernelyg teigiamai. Prikibta prie Vytauto Piktarnos knygos „Toje Baltijos pusėje“, kur idealizuojamas Šveicarijos gyvenimas. [...] Cenzoriai nebuvo patenkinti ir Jono Avyžiaus romanu „Kaimas kryžkelėje“, kuriame rašytojas kolūkį pavaizdavo pesimistinėmis spalvomis: rašė apie girtaujančius, vagiančius, bėgančius iš kolūkių žmones. Iš žurnalo „Moksleivis“ Nr. 1 dėl politinių motyvų išimtas straipsnelis, kuriame teigta, kad dauguma moksleivių, baigę vidurinę mokyklą, studijuoja aukštosiose mokyklose ir apsigyvena didžiuosiuose miestuose, tik 1 iš 100 lieka kaime. Tokio pat pobūdžio informacija buvo išbraukta ir iš 1960 m. „Šluotos“ Nr. 18 straipsnelio, kuriame teigta, kad jaunuoliai bėga į miestus, o kolūkiuose lieka tik senukai.

ATLIKTYS

Mokinio darbas nr. 1

Sutinku su teiginiu, kad totalitarinėse valstybėse cenzūra paprastai būna ypač glaudžiai susijusi su ideologija, kad ir kokia ideologija vyrautų.

Totalitarinėse valstybėse vyrauja totalitarizmas – tai politinė ideologija, kuomet visa valdžia yra vieno žmogaus arba vienos partijos rankose ir yra kontroliuojamas tiek asmeninis, tiek viešas žmonių gyvenimas. Tokiuose valstybėse kaip SSRS, nacistinė Vokietija ir kt. buvo įsigalėjęs totalitarizmas. Šiose valstybėse labai būdinga cenzūra. Tarpukario laikotarpiu (1918 m. – 1939 m.), vis labiau įsigalint totalitarizmui, stiprėjo ir cenzūra. Tai, kad cenzūra veikė itin stipriai, pagrindžia šaltiniai, A, B, C, D.

Šaltinyje A pabrėžiamas žodis „lojalus“. Galima suprasti, kad vertingas menininkas laikomas tada, kai jis paklūsta jį supančiai sistemai. Šaltinio A autorius – Hitleris yra nacistinės Vokietijos, kurioje buvo įsigalėjęs totalitarizmas, diktatorius. Nacistinei Vokietijai būdinga rasinė politika, ypač engiami žydai. Ne išimtis ir šis šaltinis (A), pabrėžiama, kad kurti gali beveik visi, tik ne žydai. Šaltinyje B vaizduojamas Jozefas Gebelsas – vokiečių propagandos ministras. Karikatūroje jis dainų atlikėjai radijo laidoje sėdi ant pečių (stengiasi būti už ją aukštesnis, viršesnis) ir laiko rankomis užspaudęs jai burną ir pats šneka tai, ką jam reikia perduoti. Šia karikatūra norima parodyti, kad valstybėje, šiuo atveju, nacistinėje Vokietijoje, buvo paskiriamas net atskiras ministras, kuris yra atsakingas už propagandos plėtrą. Taip pat parodoma menininko varžoma laisvė reikšti savo mintis ir kūrybą. Už jį ši darbą atlieka atsakingi asmenys.

Totalitarizmas, cenzūra, varžoma laisvė būdinga ne tik nacistinei Vokietijai, bet ir bolševikinei SSRS. Šaltinyje C (iš Juozo Baltušio dienoraščio (1978) pasakojama apie knygų, kūrinių cenzūrą. Kuomet yra neleidžiama kalbėti apie Lietuvos praeitį, trėmimus, vykdytus 1941 metais: „Viską vaizduoti taip, kad išvežimų tarytum nė būti nebuvo, o jeigu buvo, tai išvežė tik tai kaltus, niekas nekaltas nenukentėjo“. Būtent šioje ištraukoje galima pastebėti labai aiškia ir stiprią ideologinę propagandą, kuri pridengia žiaurius darbus juos visiškai paslepiant arba labai juos sušvelninat. Nors iš tikrųjų SSRS trėmė visus: tiek turtingus, tiek vargšus, tiek išsilavinusius, tiek be išsilavinimo. „Pirmenybė“ buvo teikiama valstybės vystyme įtakingiems žmonėms politikams, mokytojams, gydytojams, mokslininkams, kovotojams už Lietuvos laisvę. Tai yra žiaurūs dalykai, kuriuos socialistinė valdžia slepia po daug daug užraktų ir niekam neleidžia jų viešinti. Šaltinyje C taip pat minimas Stalinas – SSRS vadovas, kuris yra atsakingas ne tik už trėmimus, bet ir už žmonių sušaudymus (šaltinyje minimas Jeronimo Uborevičiaus sušaudymas). SSRS ideologija buvo itin glaudžiai susijusi su tautos atminties naikinimu, žudymais, teroru. Tą galime pastebėti ir šaltinyje D.

Šaltinyje minima daug kūrinių, kurie buvo cenzūruojamai dėl ideologijai neįtikusių motyvų. Šaltinio pavadinime minimas „glavlitas“ – tai cenzūros organizacija, kuri cenzūrodavo meninius darbus. Šaltinyje minimos įvairios cenzūros priežastys: „dėl „žemo ideologinio“ turinio eilėraščių bei netikusio Petro Cvirkos gyvenimo aprašymo“, „buvo įtraukti XIX a. lietuvių autorių kūriniai“, „poetas aprašytas per daug teigiamai“, „idealizuojamas Šveicarijos gyvenimas“, „kolūkį pavaizdavo pesimistinėmis spalvomis“. Taip pat dar daugiau priežasčių cenzūruot kūrybą. Visi šaltiniai: B, C, D parodo, kad jų autoriai yra griežtai nusistatę prieš cenzūrą, tik A šaltinyje galime matyti diskriminaciją, propagandą ir cenzūros užuominas.

Taigi, apibendrinant galiu teigti, kad tiek mano nuomone, tiek remiantis pateiktais šaltiniais totalitarinėse valstybėse cenzūra paprastai būna ypač glaudžiai susijusi su ideologija, kad ir kokia ideologija jose vyrautų, nes totalitarinėse valstybės siekia ištrinti tautos mąstymą ir praeitį, „robotizuoti“ šalies gyventojus, teigti tik tokius faktus, kurie yra „patogūs“ valstybei ir likusiam pasauliui savo šalį pateikti nepriekaištingai. (526 ž.)

Įvertinimas – aukštesnysis lygis: 18 taškų

KOMENTARAS

Kriterijus	Taškai	Surinkta taškų	Komentaras
Šaltinių naudojimas	0–5	5	Rašinyje remiamasi visų keturių šaltinių suteikiama informacija (teiginiais) ir jie tinkamai cituojami. Visi atsirinkti teiginiai yra reikšmingi, atskleidžiant cenzūros reiškinį totalitarinėse valstybėse. Išsamiai remiamasi D šaltiniu, kuriame yra daug ir svarbių teiginių. Pateiktos korektiškos šaltinių nuorodos. Įvertinti (palyginti) visų keturių šaltinių autorių požiūriai (t. y. trys nusistatę prieš cenzūrą, o vieno pozicija priešinga).
Istorijos žinios	0–5	5	Visos pateiktos žinios (faktai) yra svarbūs ir tinkamai papildo šaltinių informaciją. Įvardytos šaltiniuose paminėtos asmenybės (pvz., kas buvo Hitleris, Gebelsas, Stalinas). Svarbu, kad yra paaiškinti vartojami terminai (pvz., <i>totalitarizmas</i> , <i>glavlit</i> , <i>cenūra</i>). Naudojami papildomi terminai (pvz., <i>rasinė politika</i> , <i>atminties naikinimas</i> , <i>diktatorius</i>). Tekstas papildomas chronologija. Papildomi faktai apie Lietuvos tremtinius. Pateiktos žinios yra tikslios dalyko požiūriu.
Analizė	0–5	4	Atskleistas dalies priežasčių ir pasekmių ryšys (pvz., įsigalint totalitarizmui stiprėjo ir cenzūra), susistemintai apžvelgtos sovietinės cenzūros priežastys. Gilinamasi į pavartoto žodžio prasmę, interpretuojama (pvz., „lojalus“), surinkti šaltinių teiginiai apibendrinami ir vertinami (pvz., „šia karikatūra norima parodyti...“, „būtent šioje ištraukoje galima pastebėti...“, „jų autoriai yra griežtai nusistatę prieš cenzūrą...“). Šaltinių teiginiai tikslingai integruoti į istorinį kontekstą. Autoriaus požiūris pateiktas aiškiai ir jis pagrįstas pateiktais faktais ir savarankiškai atliktais vertinimais, įskaitant ir baigiamąjį apibendrinimą.
Rašinio struktūra	0–5	4	Yra aiški įvadinė tezė, kuri tinkamai išplėta rašinio pradžioje. Tinkamas konteksto apibūdinimas ir perėjimas prie pateiktų šaltinių analizės. Dėstomoji dalis struktūruojama į atskirus nagrinėjamus aspektus ir pateikta atskiromis pastraipomis (galima buvo ir labiau struktūruoti, pvz., C šaltinio teiginys apie J. Staliną ir J. Uborevičių). Apibendrinimas dera su teze, dėstomąja dalimi ir su dalinėmis išvadomis, jis yra tinkamos apimties ir tinkamo turinio.
Iš viso	20	18	

Mokinio darbas nr. 2

Pritariu teiginiui, kad totalitarinėse valstybėse cenzūra yra glaudžiai susijusi su ideologija. Tezės pagrindimui pirmiausia paaiškinsiu sąvokas ir šaltinių patikimumą, po to nagrinsiu, kas

vykdė cenzūrą, kokias visuomenės veiklos sritis ji aprėpė ir kokio pobūdžio informacija buvo cenzūruojama.

Totalitarizmu vadinama tokia politinė sistema, kai valstybę valdo vienas asmuo arba grupė asmenų, kurie nenori būti kontroliuojami, tačiau patys siekia kontroliuoti visuomenę ir kiekvieną žmogų. Totalitarinėse valstybėse svarbus vaidmuo tenka cenzūrai. Tai yra bet kokios viešos informacijos kontrolė siekiant neleisti viešinti neparankių žinių tos valstybės vadovui arba valdžiai, kad jų autoritetas nebūtų menkinamas.

Pateikti šaltiniai rodo dviejų valstybių cenzūrą – nacistinės Vokietijos ir Sovietų sąjungos (sovietinės Lietuvos). Visi pateiktų šaltinių autoriai skirtingi, tačiau šaltiniai atrodo yra patikimi. Hitleris (A šaltinis) yra nacistinės Vokietijos vadovas (fiureris) ir pagal jį buvo vykdoma vidaus ir užsienio politika, B šaltinis yra iš to paties laikmečio, tik jame išreikštas priešingas požiūris. Juozas Baltušis (C šaltinis) buvo vienas žymiausių sovietinės Lietuvos rašytojų, kuris savo mintis užrašė dienoraštyje. Tai rodo jo tikrus įsitikinimus, nes viešumoje turėjo kalbėti pagal sovietų ideologiją. Šaltinis D yra mūsų laikų mokslo straipsnis, todėl taip pat yra objektyvus. Tik vienas šaltinis (A) išreiškia totalitarinės valstybės poziciją, o kiti trys – priešingą (D labiau neutralus).

Tarpukario Europoje buvo trys totalitarinės valstybės. Rusijoje po 1917 m. perversmo bolševikai įsitvirtino valdžioje, jie išliko ir 1922 m. susikūrus Sovietų Sąjungai. 1922 m. Italijoje valdžioje įsitvirtino fašistai, kurių lyderis buvo B. Musolinis. Vokietijoje nacių partija atėjo į valdžią 1933 m. pradžioje rinkimų dėka. Visose tose šalyse buvo vykdoma cenzūra, ji buvo ir autoritarinėse šalyse, pvz., tarpukario Lietuvoje ar Lenkijoje.

Cenzūrą Vokietijoje ir SSRS vykdė įsteigti specialūs valdžios organai ir juose dirbo daug žmonių. Nacistinėje Vokietijoje tuo tikslu buvo įsteigta net propagandos ministerija, kuriai vadovavo Jozefas Gebelsas (B šaltinis). Jis buvo artimas Hitlerio bendražygis. Tai rodo nacių skleidžiamos propagandos ir cenzūros svarbą. Tuo tarpu Sovietų sąjungoje veikė glavlitas (D šaltinis). Tai valdžios organas, kuris kontroliavo literatūros leidybą, spaudą, meną ir kultūrą (kiną, spektaklius bei kt.). Toks organas buvo kiekvienoje sovietinėje respublikoje. Taigi abiejuose valstybėse į cenzūrą buvo žiūrima kaip į valdžiai tarnavusią svarbią veiklą.

Abiejuose totalitarinėse valstybėse cenzūra buvo taikoma daugelyje sričių. Iš Hitlerio kalbos (A šaltinis) matyti, kad muzikantais galėjo būti tik lojalūs naciams asmenys. Muzikantais negalėjo būti žydai, nes fiureris vykdė rasinę politiką ir niekino žydus. Dar vienas reikalavimas – Reicho muzikos skyriui galėjo priklausyti tik talentingi muzikantai (B šaltinis), nes tokie darė didelę įtaką klausytojams ir taip stiprino nacių ideologiją. Tas pats buvo taikoma ir dainininkams. B šaltinyje pavaizduota kaip J. Gebelsas rankomis užspaudęs atlikėjai burną. Tai reiškia, kad jis kontroliuoja, kokias dainas galima atlikti, o kokių negalima.

Galima paminėti kitus cenzūrai priskirtinus veiksmus. 1933 m. Berlyne buvo deginamos knygos, kurios neatitiko nacių ideologijos. Tai buvo marksistų, komunistų, žydų ar pacifistų knygos, tarp jų – K. Markso, Z. Froido. Taip pat 4-jame deš. buvo surengta išsigimusio meno paroda, t. y. demonstruojami menininkų darbai, kurie neatitiko nacių ideologijos. Jie buvo pašiepiami. Neleista rodyti Čaplino filmo, kur jis parodijavo Hitlerį.

Sovietinėje Lietuvoje cenzūra irgi buvo plačiai taikoma. Iš J. Baltušio dienoraščio aiškėja, kad buvo cenzūruojama grožinė literatūra, nes neleido spausdinti romano „Sakmė apie Južą“. Tą patvirtina ir D šaltinis, kur rašoma apie draudimus J. Avyžiaus romanui „Kaimas kryžkelėje“. Iš D šaltinio matyti, kad buvo kontroliuojama poezija, knygų leidyba (A. Venclovos, V. Piktornos), žurnalų leidyba („Moksleivis“, „Šluota“). Papildant šaltinius paminėsiu, kad buvo kontroliuojama beveik viskas – televizijos ir radijo laidos, vieši renginiai, mokymo priemonės (D šaltinis) ir kt.

Cenzūra buvo taikoma daugeliui temų. Iš A šaltinio matome, kad ji buvo taikoma tautybės požiūriu (žydams). SSRS irgi buvo uždraustos knygos tų žmonių, kurie neįtikėjo režimui (pvz., A. Solženycino). Dėl draudžiamų temų, jos buvo įvairios. Buvo cenzūruojama Lietuvos istorija – J. Baltušiu neleido rašyti apie 1941 m. sovietų trėmimus, kurie rodė sovietų valdžios žiaurumus ir neteisybę. Buvo duoti nurodymai klastoti istoriją (C šaltinis). Buvo reikalaujama sumenkinti žinomas Lietuvos asmenybes iki sovietinio laikotarpio (pvz., Maironį) ir aukštinti sovietinius veikėjus (pvz., P. Cvirka, kuris vyko į Maskvą parvežti „Stalino saulės“). Cenzoriai neleido viešinti sovietinės santvarkos trūkumų – „liūdną gyvenimą kolūkiuose“, kad jaunimas bėga gyventi į miestus ir nenori gyventi kolūkiuose (D šaltinis). Reikalavo nerašyti apie Vakarų valstybes palankiai (pvz., Šveicariją). Visa tai rodo, kad reikėjo aukštinti sovietų sukurtą valstybę ir sumenkinti tai, kas buvo praeityje arba tuo metu Vakarų šalyse.

Apibendrinant galima teigti, kad bet kurioje totalitarinėje valstybėje cenzūra yra glaudžiai susijusi su ideologija ir jai tarnauja. Tai rodo, kad tiek nacistinėje Vokietijoje, tiek ir SSRS veikė atskiri cenzūros organai, kurie atliko plačios apimties kontrolę – muzikos, knygų ir žurnalų leidybą, radijo laidų transliavimą bei kt. Buvo siekiama drausti vaizduoti tai, kas neįtikėjo valdžiai, kas galėjo silpninti jos prestižą ir tuo pačiu aukštinti valdžią ir jos vykdomą politiką. (759 ž.)

Įvertinimas – aukštesnysis lygis: 20 taškų

KOMENTARAS

Kriterijus	Taškai	Surinkta taškų	Komentaras
Šaltinių naudojimas	0–5	5	Rašinyje remiamasi visų keturių šaltinių suteikta informacija (teiginiais). Visi teiginiai reikšmingi ir tinkamai panaudoti rašinyje. Panaudota iš esmės visa tinkama šaltinių informacija. Pateiktos korektiškos šaltinių nuorodos. Glaustai nusakytas kiekvieno šaltinio objektyvumas, palyginti visų keturių šaltinių autorių požiūriai.
Istorijos žinios	0–5	5	Visi pateikti papildomi faktai yra svarbūs ir tinkamai papildo šaltinių informaciją. Paaiškinti vartojami terminai (<i>totalitarizmas, cenzūra, glavlitas</i>). Įvardytos šaltiniuose paminėtos asmenybės (pvz., kas buvo Hitleris, Gebelsas, J. Baltušis, minimas A. Solženycinas, Č. Čaplinas). Naudojami papildomi terminai (pvz., <i>fiureris, autoritarinė valstybė</i>). Tekstas papildytas chronologija, nurodant totalitarinių valstybių atsiradimo metus. Pateiktos žinios (santykinai jų nėra daug, tačiau jų kiekį lemia rašinio apimtis) yra tikslios dalyko požiūriu.
Analizė	0–5	5	Atlikta puiki analizė, demonstruojant analitinius gebėjimus: neperteikiamas šaltinių turinys tam tikra seka, tačiau pagal savarankiškai susikurtus kriterijus, atsirenkama ir sisteminama informacija bei ji apibendrinama. Rašinyje išryškinti esminiai cenzūros bruožai totalitarinėje valstybėje – kas ją vykdė, kurias sritis ji apėmė ir kuo cenzūra pasireiškė. Tuo būdu labai vykusiai parodoma cenzūros esmė tiek nacistinėje Vokietijoje, tiek ir SSRS.

			Autoriaus požiūris pateiktas aiškiai ir jis pagrįstas pateiktais faktais ir asmeniniu vertinimu. Pateiktos dalinės išvados, kurios dera su tos pastraipos (ar kelių pastraipų) turiniu.
Rašinio struktūra	0–5	5	Yra aiški įvadinė tezė, kuri puikiai išplėtotą rašinio pradžioje, kur nusakoma, kokie problemos aspektai yra apžvelgti (išryškinti) rašinio dėstomojoje dalyje. Iš pradžių paaiškinti esminiai temos terminai, pradedama nuo istorinio konteksto – glausto įvado į temą. Svarbiausia – dėstomoji dalis, struktūruojama pagal savarankiškai nusistatytus kriterijus, kurių kiekvienas realizuotas. Kiekviena dėstomosios dalies pastraipa pradedama teiginiu, kuris pagrindžiamas pateiktų šaltinių turiniu ir autoriaus pateiktais papildomais faktais. Pateikta dalinė išvada (apibendrinimas). Baigiamasis apibendrinimas dera su pagrindine teze, dėstomąja dalimi ir su dalinėmis išvadomis. Jis yra optimalios apimties ir labai geras turinio aspektu.
Iš viso	20	20	